

Agrarische afzet via korte ketens in Gelderland

Gabe Venema, Gerben Splinter, Mariël Benus

Inleiding

Zowel het Rijk als diverse provincies willen via allerlei initiatieven de afzet via korte ketens in de agrarische sector bevorderen. Ze doen dit met het oog op beleidsdoelen als vergroting verdienencapaciteit van agrariërs, versterking verbinding boer-burger, stimulering kringlooplandbouw en plattelandsontwikkeling.

Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit heeft behoefte aan inzichten in de recente ontwikkelingen en stand van zaken van korte ketens in de agrarische sectoren.

Op verzoek van LNV heeft Wageningen Economic Research een monitor korte ketens ontwikkeld. Hiermee wordt in kaart gebracht hoeveel primaire agrarische bedrijven hun producten afzetten via korte ketens en wat belangrijke kenmerken van deze bedrijven zijn. Ook wordt een eerste inschatting gemaakt van de omzet via korte ketens en hoe die regionaal is verspreid. Deze cijfermatige exercitie is uitgevoerd door deskresearch, zowel op nationaal als provinciaal niveau, met als bron de Landbouwtelling (voorlopige cijfers 2020). Deze telling wordt door ondernemers ingevuld die bij de Kamer van Koophandel als agrarisch bedrijf staan geregistreerd.

Definitie van 'korte keten'

In de Landbouwtelling is de volgende EU-definitie voor korte ketens aangehouden: Geen of maximaal één schakel (toeleveringsketenpartij) tussen producent (boer/tuinder) en consument. Rechtstreekse verkoop betreft de verkoop langs de weg, op de markt, via internet, via een eigen winkel en bezorging aan huis. Bij één schakel gaat het om directe leveringen aan retail, horeca & catering en markten.

De **Taskforce Korte Ketens** sluit aan bij een EU Verordening uit 2013: een toeleveringsketen bestaande uit een beperkt aantal marktdeelnemers die streven naar samenwerking, plaatselijke economische ontwikkeling en nauwe geografische en sociale betrekkingen tussen producenten, verwerkers en consumenten.

De beide definities kunnen ertoe leiden dat de Landbouwtelling niet eenduidig door ondernemers wordt ingevuld met als gevolg dat de resultaten verschillend geïnterpreteerd kunnen worden.

Zie voor meer informatie met betrekking tot de definitie van korte ketens: [nationale rapport](#).

In opdracht van de provincie Gelderland heeft in 2019 een uitgebreide monitoring op basis van gegevens uit de Landbouwtelling 2017 plaatsgevonden. In de publicatie (Van der Schans en van Wonderen, 2019) is ook reflectie uit de regio verkregen op de conceptresultaten en is een uitgebreide toelichting op de stand van zaken rond korte ketens in Gelderland beschreven. Anders dan voor de andere provincies is voor dit onderzoek in Gelderland geen aparte sessie georganiseerd met betrokkenen bij korte ketens in de provincie. In het [nationale rapport](#) vindt u meer info over de resultaten van de nationale monitoring en gehanteerde definities.

Onderstaand overzicht beschrijft de huidige situatie (2020) op de primaire agrarische bedrijven met (gedeeltelijke) afzet van producten via een korte keten. Ook wordt ingegaan op de opgetreden ontwikkeling sinds 2017. Aan de orde komen aantallen bedrijven, kenmerken van deze bedrijven en de regionale spreiding. Ook wordt een globale inschatting gegeven van de gerealiseerde omzet die gepaard gaat met afzet via een korte keten.

Agrarische bedrijven met afzet via korte ketens

Aantallen en bedrijfstype

De provincie Gelderland heeft in 2020 rond de 8.860 primaire agrarische bedrijven. Bijna 13% van deze bedrijven, in totaal 1.140 bedrijven, zet (een deel van hun) producten af via een korte keten (tabel 1). De twee grootste sectoren in Gelderland, de melkveehouderij en de overige graasdierhouderij, hebben procentueel gezien weinig korteketenbedrijven (8%). Dit geldt ook voor de akkerbouw met ruim 6%. In de blijvende teelt (vooral fruit), leghennenhouderij, glastuinbouw (met name glasgroente) en overig tuinbouw (vooral boomkwekerijen en opengrondsgroente) bevinden zich relatief veel korteketenbedrijven.

Op deze bedrijfstypen vinden geen of slechts beperkte bewerkingen plaats voordat het product aan de eindconsument verkocht kan worden. Het fruit dat je als producent plukt is het fruit dat je als consument koopt, het ei dat je als producent raapt is het ei dat je als consument koopt. Deze agrarische ondernemers hoeven dus nauwelijks te investeren in verwerkingscapaciteit en kunnen relatief gemakkelijk instappen in de korteketeneconomie. Zo valt ook in te zien waarom veel veehouderijtypen relatief weinig in korte ketens deelnemen.

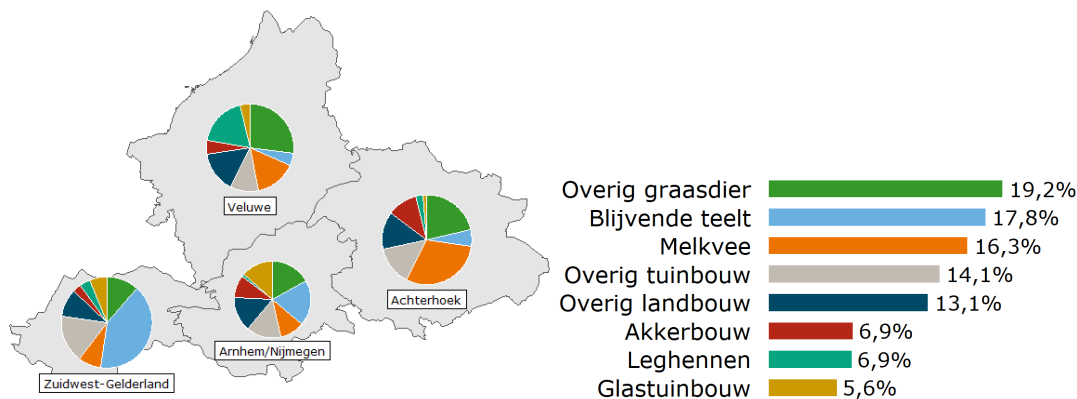
Tabel 1 Aantallen agrarische bedrijven, aandeel korte keten bedrijven (inclusief verschil met nationale niveau) in Gelderland, 2020

NSO-bedrijfstype	Aantal bedrijven	Percentage korte keten	Vershil (%) met Nederland
Akkerbouw	1.264	6,3%	-2,2%
Blijvende teelt	508	40,0%	-5,1%
Glastuinbouw	239	26,8%	0,9%
Leghennen	187	41,7%	-9,8%
Melkvee	2.325	8,0%	0,1%
Overig graasdier	2.715	8,1%	-2,6%
Overig landbouw	1.205	12,4%	-1,1%
Overig tuinbouw	418	38,3%	6,5%
Totaal	8.861	12,8%	-0,9%

Bron: Landbouwtelling.

Geografische spreiding

In de COROP-regio Zuidwest-Gelderland bevinden zich de meeste bedrijven met afzet via een korte keten (315). Hieronder vallen relatief veel blijvende teelt (fruit)bedrijven, overig tuinbouw en overig graasdierhouderij (figuur 1). In de regio's Achterhoek, Arnhem/Nijmegen en de Veluwe zijn de aantallen korteketenbedrijven respectievelijk 307, 224, en 292 bedrijven. In de Achterhoek is meer dan de helft van deze bedrijven een overig graasdier of melkveebedrijf. De regio Arnhem/Nijmegen telt veel korteketenbedrijven in de overig graasdierhouderij, blijvende teelt en in de overig tuinbouw. Op de Veluwe betreft het voor bijna de helft overig graasdierbedrijven en leghennenbedrijven.

Figuur 1 Verdeling van agrarische bedrijven met afzet via korte keten over de COROP-regio's in Gelderland a), b), per regio ingedeeld naar aandeel bedrijfstype, 2020

a) %: aandeel bedrijfstype in totaal aantal korte keten bedrijven in de Gelderland; b) De omvang van een cirkel heeft een directe relatie met het aantal korteketenbedrijven

Bron: Landbouwtelling.

Ontwikkeling 2017-2020

In de periode 2017-2020 is het aantal agrarische bedrijven met afzet via een korte keten toegenomen van 898 bedrijven (9,8% van het aantal bedrijven) naar 1.138 (12,8%). Procentueel gezien zien we in Gelderland de sterkste toename in het bedrijfstype overig tuinbouw. Met uitzondering van een lichte terugval in de blijvende teelt nam het aandeel korteketenbedrijven in alle bedrijfstypen in de onderscheiden periode toe.

De ontwikkeling in Gelderland komt overeen met het landelijke beeld. Daar steeg het aandeel korte ketens van 9,8 naar 12,8%. Wel zien we provinciale verschillen in dit aandeel, die uiteenloopt van 8,3 (Friesland, met veel grondgebonden landbouw) naar 20% (Limburg). De provinciale verschillen hebben sterk te maken met de aanwezigheid van bedrijfstypen per provincie. Een belangrijk aspect daarbij is de mate waarin bewerking van producten nodig is voordat het kan worden verkocht. Ook zullen aspecten aan de vraagkant, zoals bevolkingsdichtheid en recreatie, een rol spelen.

Kenmerken bedrijven

Omvang en leeftijd

Een groot deel van de bedrijven in Gelderland is qua economische omvang zeer klein (in totaal bijna 4.000 bedrijven, zie tabel 2). Ongeveer een op de tien van deze bedrijven zet producten af via een korte keten. Hoewel er regelmatig wordt gesteld dat korte ketens vooral een alternatief zijn voor boeren die te klein zijn om de concurrentie op de wereldmarkt aan te kunnen, zien we in Gelderland dat de zeer grote bedrijven relatief het meest (bijna 18%) in korte ketens opereren.

De meeste bedrijven in Gelderland hebben een bedrijfshoofd in de leeftijdscategorie van 50 tot 65 jaar oud (4.361 bedrijven). Evenals in de leeftijdsgroep 40 tot 50 jaar, zet in deze groep ongeveer een op de zeven bedrijven haar agrarische producten af via geen of maximaal 1 schakel. Dit komt overeen met het landelijke beeld voor 50 tot 65-jarigen. De overige leeftijdscategorieën blijven 1 à 2 procentpunten achter bij hun landelijke leeftijdgenoten. Van de jongere bedrijfshoofden (<40 jaar) doet bijna een op de zes aan afzet via een korte keten.

Bedrijven met een bedrijfshoofd ouder dan 50 worden in de Landbouwtelling gevraagd of er een potentiële opvolger is, uitgezonderd bedrijven met een rechtspersoon als juridische vorm. Op de bedrijven met opvolger (ruim 2.100) ligt het aandeel korte ketenbedrijven (12,6%) ruim 1% hoger dan voor de omvangrijke groep bedrijven (bijna 3.700) zonder opvolger. Ook een aanzienlijk deel van de laatstgenoemde groep richt zich op afzet in de korte keten. Op deze gemiddeld kleinere

bedrijven (in agrarische omvang) kan een korte keten een mogelijke aanvulling op het verdienvermogen zijn. In Gelderland hebben een kleine 600 bedrijven een rechtspersoon als juridische vorm, waarvan 17% met afzet via een korte keten.

Tabel 2 Aantal agrarische bedrijven, % bedrijven met afzet via korte keten (inclusief verschil met nationale niveau), ingedeeld naar economische omvang (SVC) en leeftijd bedrijfshoofd in Gelderland, 2020

SVC-klasse b)	Aantal bedrijven	Percentage korte keten	Vershil (%) met Nederland
Zeër klein	3.940	10,8%	-1%
Klein	1.471	14,8%	0%
Middelgroot	1.313	13,1%	0%
Groot	1.684	14,4%	1%
Zeër groot	453	17,7%	-1%

Leeftijd	Aantal bedrijven	Percentage korte keten	Vershil (%) met Nederland
Jonger dan 40	734	16,1%	-1,3%
40 - 50	1.560	14,0%	-2,1%
50 - 65	4.361	14,2%	0,0%
65 en ouder	2.206	8,3%	-1,0%

a) Groen is positief/rood is negatief bij vergelijking Gelderland met nationale percentage; b) Definitie SVC (standaardverdien capaciteit)-klassen, x 1.000 euro: Zeër klein: <25; klein: 25-60; middelgroot: 60-100; groot: 100-220; zeër groot: >250.

Bron: Landbouwtelling.

Ongeveer 4% van de agrarische bedrijven (358) is een biologisch bedrijf. Ruim een derde (35%) zet zijn agrarische producten af via een korte keten. Op de bijna 8.500 niet-biologische bedrijven is dit aandeel met 11,9% fors lager.

Relatie met multifunctionele activiteiten

Korte keten gaat dikwijls samen met het leveren van multifunctionele activiteiten zoals de aanwezigheid van agrarische kinderopvang of agrotourisme. In Gelderland levert bijna de helft van de 177 bedrijven met educatie ook via een korte keten (tabel 3). Een reden kan zijn dat via educatie meer mensen uit de regio (of toeristen) op het bedrijf kunnen worden ontvangen, en rechtsreeks producten kunnen kopen.

Ook het aandeel korteketenbedrijven die een zorgboerderij hebben is hoog (47%), ruim 11 procentpunten boven het landelijke niveau. Een mogelijk verband is dat zorgcliënten een rol kunnen spelen bij het uitvoeren van eenvoudige bewerkingen zoals plukken, schoonmaken en verpakken. Activiteiten die het voor een agrarisch bedrijf makkelijker maken om deel te nemen in een korte keten (Van der Schans en Van Wonderen, 2019). Het is niet opvallend dat bedrijven met het zelf verwerken van producten veelal ook korte keten bedrijven zijn. De combinatie recreatie-korte keten zien we bij 30% van de recreatiebedrijven terug, overeenkomend met het landelijke beeld.

Tabel 3 Aantal agrarische bedrijven, % bedrijven met afzet via korte keten (inclusief verschil met nationale niveau), ingedeeld naar multifunctionele activiteit in Gelderland, 2020

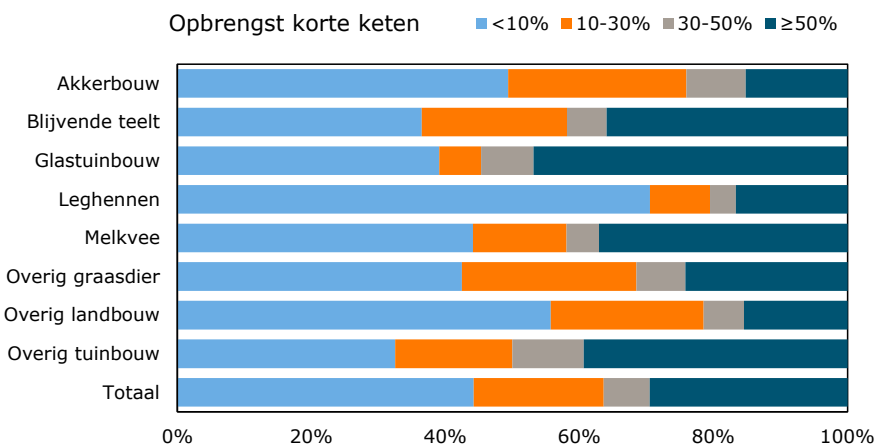
Multifunctionele landbouw	Aantal bedrijven	Percentage korte keten	Vershil t.o.v. Nederland
agrarische kinderopvang	27	15%	1%
agrotourisme	341	30%	1%
boerderij educatie	177	48%	5%
natuurbeheer	1.160	16%	0%
opwekking duurzame energie voor levering	374	22%	4%
stalling van goederen / dieren	482	15%	-1%
verwerking landbouwproducten	167	92%	5%
zorgboerderij	121	47%	11%

Bron: Landbouwtelling.

Aandeel korte keten in de bedrijfsomzet

Agrariërs die producten via een korte keten verkopen, hebben ingeschat hoeveel procent van hun omzet via een korte keten wordt gerealiseerd. Bekijken we het beeld voor heel Gelderland dan

geeft bijna 45% van de korte keten bedrijven aan dat dit tot 10% van de totale omzet is (figuur 2). In de akkerbouw, leghennenhouderij en overig landbouw ligt dit aandeel hoger, in de blijvende teelt lager (ruim een derde van de bedrijven die minder dan 10% aangeeft). Op bedrijven met een klein aandeel zal het voor een belangrijk deel bedrijven betreffen die naast het hoofdproduct voor de lange keten, kleine hoeveelheden onbewerkte producten van het erf of uit de tuin of boomgaard rechtstreeks verkopen. Hier staat tegenover dat bijna 30% van de Gelderse bedrijfshoofden op een korteketenbedrijf heeft aangegeven dat meer dan de helft van de omzet via korte ketens binnenkomt. In deze gevallen ligt het percentage in de glastuinbouw (vooral pot- en perkplanten) en overig tuinbouw het hoogst. Opvallend is dat ook relatief veel melkveehouders deze klasse hebben ingevuld, mede omdat ze via coöperaties gebonden zijn aan leveringsplichten. Slechts een op de vier ondernemers heeft de klassen 10-30% en 30 tot 50% ingevuld.

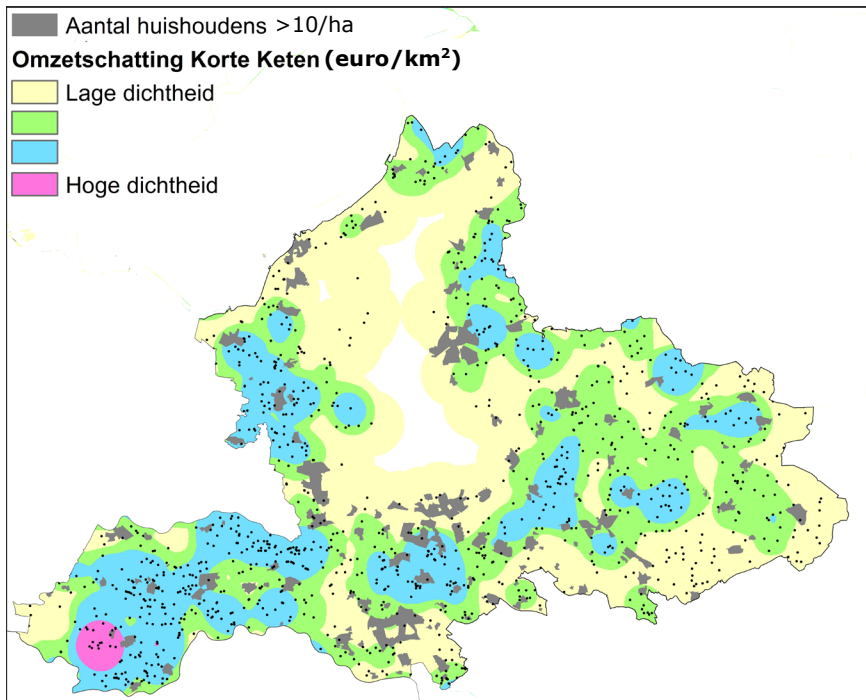

Figuur 2 Indeling agrarische bedrijven (met afzet via korte ketens) naar percentage van de omzet dat via een korte keten wordt verkregen, naar bedrijfstype in Gelderland, 2020

Bron: Landbouwtelling

Aandeel korte keten in de bedrijfsomzet

De korteketenbedrijven in Gelderland bevinden zich verspreid over de provincie, met uitzondering van het natuurgebied de Hoge Veluwe. Figuur 3 geeft ook een ruimtelijk beeld van de omzetdichtheid verkregen via afzet in korte ketens. De omzetconcentraties bevinden zich in de Bommelerwaard en de Betuwe. Ook bevinden zich relatieve concentratiegebieden rondom Barneveld (tot aan Ede), ten noorden en oosten van Apeldoorn, tussen Nijmegen en Arnhem (Lingewaard) en ten noordwesten (en deels oostelijk) van Doetinchem. De hoge concentratie in de Bommelerwaard zou mede te maken kunnen hebben met het beleid van Veiling Zaltbommel, dat expliciet gericht was op het ondersteunen van de korte keten. De hoge concentraties in Rivierenland en rond Barneveld zullen mede te maken hebben met het karakter van de productie: fruit respectievelijk eieren behoeven geen verdere verwerking. De relatief lagere maar in absolute zin nog steeds hoge concentraties vlakbij Apeldoorn en tussen Nijmegen en Arnhem kunnen mede te maken hebben met de nabijheid van de stedelijke markt. Zie ook (Van der Schans en Van Wonderen, 2019).

Figuur 3 Regionale spreiding korteketenbedrijven en hun omzet in Gelderland, 2020
Bron: Landbouwtelling, bewerking Wageningen Economic Research.

Op basis van in de Landbouwtelling ingevulde percentages van het aandeel korte keten omzet in de totale omzet, is een globale schatting berekend van de totale omzet van agrarische producten via korte ketens in Gelderland. Dit betreft een bedrag van rond de 148 miljoen euro per jaar. De glastuinbouw levert met een kleine 30% van dit bedrag de grootste bijdrage, gevolgd door de melkveehouderij (bijna een kwart), de blijvende teelt (ongeveer een achtste deel) en de leghennenhouderij (ruim een tiende deel).

Meer informatie

Drs. G.S. Venema
T +31 (0)70 335 83 23
E gabe.venema@wur.nl
www.wur.nl/economic-research

2021-067